

**STAGES AND MEANS OF SOCIAL UPBRINGING OF A CHILD IN
THE FAMILY****F. S. Isakulov-student of TSPU****ANNOTATION**

Experts also note that the stages of family socialization, together with the differentiation of functions, are prioritized in each of its specific methods of socialization. Professor V.M. Karimova, relying on her scientific research, argues that both the true meaning and the function of social education is to mature the positive qualities in a child by increasing social activity.

Одатда оилада ижтимоий фаолликни ошириш бола иродасини чиниктириш орқали амалга оширилади. Чунки кўпинча ота-оналар болаларининг ақлли, фаросатли бўлиб етишларига эътибор бериб, унинг руҳиятини ҳамда жисмоний қувватини оширишга, иродасини мустаҳкамлашга беъэтибор қоладилар. Бунинг оқибатида бола турмуш суқмоқларида тез қоқиладиган, турли ижтимоий вазиятларда қийинчиликларни енга олмайдиган, руҳияти мўрт бўлиб катта бўлади. Шунинг учун ҳам оилавий ижтимоийлашувда боланинг ижтимоий билимдонлиги, ижтимоий кўникмалар ва уларни оширишга қаратилган чора-тадбирларга алоҳида урғу берилади.

Масалан, рус социологи Н.Андреенкова ижтимоийлашув жараёнини икки катта босқичда тасаввур қилади. Унинг биринчи босқичи – индивиднинг ижтимоий мавжудот сифатида шаклланишини таъминловчи ҳаёт бўлагини ўз ичига олиб, у инсон ҳаётининг қарийб учдан бир қисмини ташкил этади. Бу даврда асосан боланинг:

- дастлабки илк социализацияси (болалик даври);
- норматив хулқнинг маргинал жиҳатларини ўзлаштириш даври (ўсмирлик даврига тўғри келади);
- ўспириинликдан балоғат ёшига ўтиш даврини ўз ичига олган ижтимоийлашув оқибатлари яхлит намоён бўладиган босқич.

Иккинчи босқич – шаклланиб бўлган шахснинг жамиятда фаолият

<https://conferencea.org>

юретиши даврларини ўз ичига олган ҳаёт босқичи. Бунда шахс дастлаб меҳнатга яроқли жамият аъзоси сифатида, сўнгра нафақа ёшига етган инсон сифатида ўз ўрнига эга бўлади.

Ижтимоийлашувнинг дастлабки йилларида унинг самарадорлиги кўпроқ юқорида таъкидлаганимиздек, оила, ундаги ижтимоий-психологик муҳит ва ота-онанинг тарбиячилик бурчини қандай адо этганлигига боғлиқ бўлса, унинг кейинги босқичларида таълим муассасалари ва меҳнат жамоаларининг роли ортиб боради. Шунга мос равишда ижтимоийлашув усуллари ҳам турлича бўлади.

Бугунги кунда кўплаб олимлар ва оила масалалари бўйича мутахассисларни хавотирга солаётган муҳим жиҳат, бу замонавий оила ўзининг бола шахсини ижтимоийлаштирувчи вазифасини яхши ва тўлиқ адо эта олмаётгани. А.И. Антоновнинг таъкидлашича, замонавий оила оилавий турмуш тарзини шакллантира олмаётганлиги сабабли ҳам ўзининг бола тарбияси борасидаги ижтимоий билимдонлигини намоён эта олмапти.

В.М. Каримованинг ёзишича, Ғарб мамлакатларида ўтказилган тадқиқотларда аксарият аёлларда оналик установакаларининг, яъни бола тарбиялаш хоҳишининг йўқлиги, қўйди-чиқдининг бемалол амалга оширилиши, расман ФХДЁ бўлимларини никоҳни қайд этмай яшаш (фуқаролик никоҳи), ажримлардан кейинги эркак ва аёлнинг ўзаро ёмон муносабатлари болаларнинг ижтимоийлашувига ниҳоятда салбий таъсир кўрсатмоқда. Бундай эр-хотинларнинг фарзандлари бир томондан умуман оила институтига ва никоҳга нисбатан салбий қарашларга эга бўлиб, вояга етсалар, иккинчи томондан, уларнинг характерида асосан худбинлик, эгоизм, агрессивлик каби салбий сифатлар эгаси сифатида шаклланмоқда.

Шундай қилиб, мутахассислар фикр-мулоҳазаларини умумлаштириб айтадиган бўлсак, ижтимоий тарбиянинг дастлабки ўчоғи оила бўлиб, айнан ота ва она дастлабки ижтимоий кўникмаларни бола онгига синдирувчи, унинг продасини чархловчи инсонлардир. Оилавий муносабатлар болани нафақат

<https://confrencea.org>

шахс сифатида ўзлигини англаш, балки ўзини у ёки бу жинс вакили сифатида идрок этиш ва шахсий фазилатларини такомиллаштиришга ҳам ёрдам беради. Бизнинг кузатишларимиз шуни исботладики, оиланинг тўлиқ бўлиши, яъни, унда ҳам ота, ҳам онанинг тинчлик-тотувликда яшашлари ва унда нормал инсоний муносабатлар, соғлом маънавий муҳитнинг мавжудлиги боланинг ҳар томонлама яхши ривожланиши, соғлом, ақлли, кучли ирода соҳиби бўлиб етишига имкон беради. Демак, оила боланинг ижтимоий муносабатларга тайёр бўлишида муҳим аҳамият касб этган педагогик муҳитдир. Шу боис ҳам олимлар оиланинг энг муҳим ва дастлабки вазифаларидан ҳам бирини тарбияловчи функция эканлигини доимо эътироф этадилар.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, боланинг ижтимоийлашуви жараёнида мактабгача тарбия масканлари, мактабнинг роли ва аҳамияти ҳам бор. Лекин улардаги таълим-тарбия жараёнининг самарадорлиги энг аввало, оилавий тарбияга боғлиқ эканлигини, «Қуш уясида кўрганини қилади» мақолининг моҳиятини ҳамма билади.

Махсус тарбия масканлари олдида оиладаги ижтимоийлашувнинг афзаллиги шундаки, оиладаги барча ўзрао муносабатлар табиий муҳитда, иносний муносабатлар тамойилига асосланиб амалга оширилади. Қолаверса, ўртача Ўзбекистондаги оилаларда 3-4 нафардан фарзанд бўлса, икки ота ва она учун уларга етарли эътибор бериш учун имконият кенгрок, мактаб ёки боғчада эса гуруҳлардаги болалар сони кўп ва таълим-тарбия жараёни махсус дастурлар ва аниқ режим асосида амалга оширилгани учун болаларнинг бир текисда ривожланиши ва камол топиши учун етарли бўлмайди.

Демак, ўрганилган адабиётлар таҳлилига ва оилашуноса олимлар ҳамда мутахассислар фикр-мулоҳазаларига кўра, оилавий социализациянинг самарадорлиги оила билан бошқа тарбия масканлари ўртасида ўрнатилган ҳамкорликдаги уйғунликка бевосита боғлиқ, деган хулосани шакллантириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Umarova N. S., Pokiza G. Psixologik madaniyat shaxs ijtimoiylashuvi omili sifatida //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – Т. 2. – №. 5. – С. 207-212.

2. Умарова Н, Турсунбоева Х. Ёшларни касбга йўналтиришда ижтимоий-иқтисодий тарбиянинг психологик имкониятлари // CARJIS. 2021. №Special issue. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlarni-kasbga-y-naltirishda-izhtimoiy-i-tisodiy-tarbiyaning-psihologik-imkoniyatlari> (дата обращения: 20.07.2023).

3. Umarova Navbahor Shokirovna Shaxs iqtisodiy ijtimoiylashuvi jarayonining transformatsiyalashuvi: avlodlar nazariyasidan amaliyot sari // Современное образование (Узбекистан). 2022. №8 (117). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/shaxs-iqtisodiy-ijtimoiylashuvi-jarayonining-transformatsiyalashuvi-avlodlar-nazariyasidan-amaliyot-sari> (дата обращения: 20.07.2023).

4. NS Umarova Iqtisodiy Ijtimoiylashuvning “Shaxsga Faoliyatli” Konseptual Yondashuvi Tahlili. - INTERNATIONAL CONFERENCES, 2022